

גליון מס' 8 / ר"ח תשרי התשפ"ב

פִּיסַת מְדְבָר וְהָר

העלון החודשי של מרכז סיור ולימוד סוסיא

תוכן העניינים

על הנעשה במסו"ל סוסיא / עמוד 3

"מעלה חרם בידו" – הפינה הארכיאולוגית, וגם –
"לנוע לנוע" – המלצות חמות לטיול משפחתי/ עמודים 4-6

אקטואליה בהר חברון / עמודים 7-8

מעשה שהיה... היום לפני/ עמודים 9-10

"זרע וקציר וקר וחרף" – על תופעות עונתיות בטבע סביבנו/ עמוד 11-12

מה חדש במסוו"ל סוסיא?

אַמְיִנָּה גַם בְּעֵתִיד,
אֶף אִם יִרְחַק זֶה הַיּוֹם,
אֶךְ בּוֹא יָבוֹא – יִשְׁאוּ שְׁלוֹם
אָז וּבִרְכָּה לְאֵם מְלֵאָם.

יָשׁוּב יִפְרַח אָז גַּם עָמִי,
וּבְאֶרֶץ יְקוּם דּוֹר,
בְּרוּל-כְּבִלְיוֹ יוֹסֵר מְנוֹ,
עֵין-בְּעֵין יִרְאֶה אוֹר.

יְחִיָּה, יֵאָהֵב, יִפְעַל, יַעֲשֵׂה,
דּוֹר בְּאֶרֶץ אֲמָנָם חַי
לֹא בְּעֵתִיד – בְּשָׁמַיִם,
חַיִּי-רוּחַ לוֹ אֵין דַּי.

(שאל טשרניחובסקי)

שנה טובה לכל הקוראים שלנו! אנחנו עומדים בפתחה של שנה חדשה, ואיתה הרבה תפילה שנחיה, נאהב ונפעל בבריאות, תוך התחברות לארץ היקרה שלנו, לרגבי אדמתה ולהיסטוריה שהיא טומנת בחובה. בעזרת השם שנצליח להכנס לכמה שיותר לבבות שעוברים דרכינו, לחבר אותם למולדתם ולשורשים הנטועים בה חזק חזק.

מה היה לנו??

אז בקושי רב, ובברכה לדרך חדשה ומשמחת נפרדנו מטל בארי ועטרת שסיימו שנתיים בהדרכה בביס"ש. לקראת הסיום עשינו ערב חגיגי מלא באופי סוסיאי עם ההורים ואנשים יקרים מסוסיא, ויצאנו לטיול צפון צוותי ככה סתם לכיף ולאורור.. תודה לחיים בר חי המנהל על כל הפינוקים!!
וסוף סוף, אחרי קורס שארך כחודשיים- בנות השנה א החדשות נחתו בסוסיא! בימים אלה אנחנו ב'קמפוסון הר חברון' להכרת המגרש הביתי שלנו.. ברוכות הבאות למוריה ירדן ואמונה, וגם- לאהרון פיינסילבר, המדריך הבוגר החדש שהצטרף אלינו בשבועות האחרונים, שמפרי עטו אתם זוכים לקרוא כבר בגליון הזה! אהרון, כיף שהצטרפת אלינו!
קיימנו גם השתלמות לרענון תו תקן למדריכי טיולים, טיילנו בסביבותיה של תקוע וגם זחלנו במערת חריטון. היה בהחלט יום מלא וגדוש!

כדאי לעקוב!

לפנינו חודש חגיגי במיוחד.. בתחילתו אנחנו עמוסים בסיורי סליחות (ברוך ה', אין תלונות!) ובהמשכו- חול המועד סוכות. אנחנו נהיה כמו כל שנה בסיורים באתר העתיקות של סוסיא, בסיורים ביער יתיר בשיתוף עם אשכולות וקקל, וגם הכנו לכם כניסה חגיגית לבית הכנסת העתיק בסמוע ביום ראשון בבוקר! בקיצור, שווה להיות בקשר ולהתעדכן, להכל עתיד לצאת פרסום בימים אלה ממש. מחכים לכם!

השתלמות תו תקן
בנחל תקוע

קריאת התורה בבית הכנסת
העתיק בסמוע בפסח האחרון

"מעלה חרם בידו" – הפינה הארכיאולוגית – ד"ר דורין שר-אבי

שניה לפני תחילת ההתלבטות לאן מטיילים השנה בחול המועד סוכות, הנה המלצה המשלבת שני מדורים של "פיסת מדבר": "הפינה הארכיאולוגית" ו"המלצה לטיול".

והפעם: שביל המגילות: סיור בין מערות, מגילות וחורבה

הידיעה על שביל רגלי למרגלות מערות קומראן טרם חילחלה לתודעת המטיילים, ובשורות הבאות נתאר פרויקט מרגש שנחנך לפני שלוש וחצי שנים לזכרו של מורי, פרופ' חנן אשל ז"ל. חנן נמנה על גדולי חוקרי קומראן ומגילות קומראן. בשנת 2008, כתב חנן מסמך דמיוני לחלוטין: טיוטת מדריך למסייר במערות קומראן. מדוע דמיוני אתם שואלים? כי למרות שמגילות קומראן הוגדרו על ידי יגאל ידין כממצא הארכיאולוגי החשוב ביותר שהתגלה אי פעם בחקר יהדות ימי הבית השני, חוק שמורות טבע אסר על הגישה למערות בהן נמצאו המגילות היות והן נמצאות בתחום שמורת טבע שלא על תוואי שביל מסומן כלשהו. כל מי שביקר במערה למעשה הסתכן בתשלום קנס. רבים אכן נתפסו בשעת התגנבות למערות אלה ו"חטפו"... כולל כותב שורות אלה...

עם מותו של חנן לפני קצת יותר מעשור, הפך המסמך למעין צוואה, ואנו, תלמידיו, בשיתוף עם רשות הטבע והגנים, הפלגנו במחשבות על אפשרות 'לעשות היסטוריה' ולהוציא לפועל, לראשונה מאז גילוי המגילות לפני 75 שנים, את סלילת השביל המחבר בין המערות לבין חורבת קומראן. לאחר עמל של 7 שנים של הגורמים הקשורים בענין, בכ"ח בניסן תשע"ח, נחנך השביל עת צעדו עליו לכל אורכו תלמידיו, מוקירי זכרו, חוקרי קומראן ומטיילים מזדמנים. דרך אגב, המקטע האחרון ממש, הדרומי ביותר המתחבר לגן לאומי קומראן עצמו, נחנך ממש לאחרונה, ערב פסח האחרון (תשפ"א).

אז שנצא לטייל? קדימה...

"שביל המגילות" (או בפינו "משעול חנן") עובר בין כביש הגישה לקיבוץ קליה למצוק העתקים, ואורכו המלא כיום הוא כ-2.5 ק"מ. את המסלול נתאר מקצהו הצפוני, דרומה עד לגן לאומי קומראן, כאשר את הרכב אנו משאירים בחניון משולט צמוד לגדר הצפונית של קיבוץ קליה. המסלול אינו מעגלי והוא מחייב אחד מן השנים: אפשרות אחת הינה "לחתוך" לקראת קצהו הדרומי לכביש הגישה לקליה, כשאחד מאיתנו "יקפוץ" כקילומטר צפונה לאורך כביש קליה לנקודה בה נשאיר את הרכב. אפשרות שניה הינה כמובן לתמרן בשני רכבים, בשני קצות המסלול.

לאחר שחנינו את הרכב בקצה הצפוני של השביל, צמוד לקצה הצפוני של קליה, נתחיל ללכת עם השביל היוצא ממגרש החניה הקטן. השביל כבוש היטב, מסוקל ומשולט.

באביב של שנת 1947, התגלו באקראי על-ידי רועי צאן, במצוק העתקים שלפנינו, קנקנים, שברי קנקנים וקטעים של שבע מגילות. בכך, עלה המסך מעל מגילות קומראן. בידי החוקרים מצויות כיום כ-930 מגילות שהתגלו ב-11 מערות הנמצאות כולן בסמיכות לחורבת קומראן. בעקבות הגילוי, הוחל בבדיקה שיטתית של המערות בסביבת קומראן ובחפירתו של האתר בקומראן. אלו שפכו אור חדש על תולדות החברה והכיתות ביהודה בימי הבית השני, והצביעו על הזיקה שהתקיימה בין כותבי המגילות לבין המרכז הקהילתי שלהם בחורבת קומראן.

נעצור בסככה הראשונה שנפגוש ונרים ענים צפונה אל המצוק. נוכל להתרשם משני פתחי ענק של מערות ולמרגלותיהם שפכי חפירות ישנות. מערות אלו נחפרו על ידי פסח בר-אדון שקיווה למצוא בהן את אחד האוצרות שהוזכרו במגילת הנחושת. בטור 6 של מגילת הנחושת מופיע תיאור של אוצר שהוטמן 'במערת העמוד של שני הפתחים'. בפתח הצפוני של המערה הוטמנו לפי הכתוב במגילה, עותק נוסף של מגילת הנחושת, עשרים ושתיים כיכרות כסף וקלל. הקלל הוא גביע בעל שפה רחבה שלרוב היה עשוי אבן. בקלל עשוי אבן נשמר במקדש אפר הפרה האדומה. בר-אדון סבר שאיתר את מערת העמוד מדרום למערה מספר 11

ממש מול קיבוץ קלי"ה, והחל לחפור בה בתקווה למצוא את האוצר. עד כה טרם נמצא דבר במערות אלו, כך שאם מישהו מבין הקוראים סבור שמגילת הנהושת אכן ריאלי, יש לו עדיין מה לחפש....

מימין לפתחים אלו נוכל לראות מערה בעלת פתח בצורת טרפז. זו היא מערה מספר 11, שבה נמצאו מספר מגילות חשובות מאד. אחת מהן היא מגילת ויקרא בכתב עברי קדום (להבדיל מן הכתב ה"אשורי"/"המרובע" בו נכתבו רוב מגילות קומראן). מגילה אחרת שהתגלתה כאן היא מגילת המזמורים ובה שלושים ושישה מזמורים מספר תהילים שלא לפי סדר הופעתם בנוסח המוכר לכולנו, יחד עם שמונה מזמורים שאינם כלולים בספר תהילים המונח על המדף בבית. מגילה נוספת הינה תרגום ארמי לספר איוב. בתוספת למסכת שבת מסופר: 'מעשה שהלך רבי חלפתא אצל רבן גמליאל לטבריא ומצאו שהיה יושב על שולחנו של יוחנן בן הנזוף ובידו ספר איוב תרגום והיה קורא בו. אמר לו רבי חלפתא: זוכר הייתי ברבן גמליאל הזקן אבי אביך שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום ואמר לבניי [כלומר: לבנאי] וגנזו תחת הנדבך. באותה שעה שלח רבן גמליאל וגנזו'. קיומו של התרגום הארמי לספר איוב, שהקל כנראה על רבים בימי בית שני להבין את ספר איוב (מי מאיתנו לא זקוק ל"תרגום" כדי להבינו גם כיום???) היה מוכר רק ממקורות חז"ל אלו, והנה לראשונה בקומראן התגלה ממש תרגום זה שנגנזו במצוות רבן גמליאל. במערה זו נמצאה גם המגילה הארוכה ביותר שהתגלתה בקומראן, מגילת המקדש, שאורכה כעת 8.30 מ'. מגילת המקדש עוסקת בפרטי עבודת המקדש ומתארת את המקדש האידיאלי כפי שדמינו אותו אנשי הכת שישבה בקומראן.

מן הסככה נמשיך ללכת עם השביל דרומה תוך שאנו חוצים ערוצים קטנים הנשפכים אל ים המלח.

המתעניינים בצומח בקע ים המלח יוכלו להבחין בערוץ השני שנחצה, בעצי זקום מצרי. תפוצת [עצי זקום בישראל](#) מצטמצמת לתחומי הבקע, מכפר רופין בצפון ועד אילת (ראו קישור).

סככה שניה על השביל נועדה בעיקר למנוחה. שימו לב שהשלט לצד הסככה עוסק בקשר שבין המגילות שנמצאו במערות, לחורבת קומראן ולעדויות המרתקות של היסטוריונים כמו יוסף בן מתתיהו, פליניוס ופילון האלכסנדרוני על האיסיים, במאה הראשונה לסה"נ. הרכבתו של משולש זה- המגילות, ההיסטוריונים הקדומים והארכיאולוגיה- הינו תמצית הסיפור של קומראן.

נמשיך מסככה מס' 2 עד שנגיע לצומת שבילים. כאן בידנו שלוש אפשרויות:

1. לפנות שמאלה (מזרחה), ללכת כ 500 מטרים ולהגיע לכביש הגישה לקליה. בכך נסיים את הליכה על שביל המגילות ונוכל לחזור לאורך הכביש צפונה לרכב.
2. להמשיך ישר (דרומה), כשהשביל יובילו אותנו עד לגן הלאומי קומראן תוך שהוא עוקף ממערב את כל הערוצונים הקטנים. במקרה כזה שימו לב שבהכנסכם לתחום הגן הלאומי עליכם לסור לקופה ולשלם בשלב זה דמי כניסה.
3. לפנות ימינה (מערבה) ולעלות מעט עם השביל עד לאנדרטת קודחי המים, שאת סיפורם המפורט תוכלו למצוא כאן באתר של עודד ישראלי המלקט סיפורי מצבות נשכחות. לאחר העצירה באנדרטה, נחזור לצומת השבילים.

מכל מקום, טרם נבחר באחת האפשרויות, מצומת השבילים ניתן לנסות ולצפות אל המצוק הגבוה מעלינו. בו נמצאת מערה מספר 1 היא המערה שמצאו שני הבדואים בחורף 1947. שני בדואים אלו טיפסו במצוק, ככל הנראה שעה שחיפשו עז תועה. הם שמו לב למערה שפתחה התחתון היה חסום בקיר אבנים. למערה היה פתח גבוה יותר, שדרכו הם זרקו אבן למערה. הם הופתעו לשמוע צליל שנוצר מפגיעת האבן בכלי חרס. בשל הקושי לטפס לפתח העליון ובהעדר אמצעי תאורה הם לא נכנסו למערה, אך יומיים לאחר מכן שבו עם מנורת נפט. הם מצאו במערה שמונה קנקנים גליליים שהיו סגורים במכסים עשויים חרס. שישה היו ריקים, אחד מלא בתערובת לא ברורה ובאחד היו לפי עדותם שלוש מגילות, שתיים מהן עטופות בבד. הם הוציאו את שמונת הקנקנים ואת שלוש המגילות מהמערה. שלוש המגילות שנמצאו בקנקן זוהו מאוחר יותר כ"מגילת ישעיהו השלמה", "מגילת הסרכים" ו"מגילת פשר חבקוק". תקופה מסויימת לאחר מכן, בחפירות שערכו הבדואים במערה, נמצאו ארבע מגילות נוספות: מגילת ישעיהו השניה, "מגילת מלחמת בני אור בבני חושך", "מגילת ההודיות" ו"המגילה החיצונית לבראשית". שבע המגילות משקפות את אופי ה'ספרייה' שהייתה בקומראן. זו היתה מורכבת משלושה סוגי מגילות: 1. מגילות מקראיות, 2. מגילות כיתתיות 3. מגילות חיצוניות הנראות כמעין מדרשים או חיבורים המזכירים את הספרים החיצוניים.

רק כשהסתיימה מלחמת השחרור ניתן היה לשוב אל המערות ורק בשנת 1949 הצליח קצין או"ם בלגי לאתר את המערה בה מצאו הבדואים את שבע המגילות. המערה נחפרה על ידי מחלקת העתיקות הירדנית בשיתוף

ארכיאולוגים צרפתיים מבית הספר למקרא של המסדר הדומיניקני שמצפון לשער שכם בירושלים. במערה מצאו החוקרים קטעים משבעים מגילות שונות כולל מספר קטעים שנשרו משבע המגילות הראשונות.

אם נחدد את מבטנו, נראה מערה בעלת פתח ארוך וצר מעל אנדרטת קודחי המים הנשקפת מכאן. זו היא מערה מספר 2 שאותה מצאו הבדואים בתחילת 1952. במערה השנייה נמצאו קטעים משלושים ושלוש מגילות שונות. מביניהן ראוי לציין קטע קטן ששרד מספר בן סירא שהיה סופר ירושלמי שכתב בשנת 180 לפסה"נ בקירוב, חיבור חוכמתי בן חמישים פרקים הדומה לספר משלי.

כאמור - סיוורנו יכול להסתיים כאן עם שובנו לכביש קליה. הממשיכים דרומה אל הגן הלאומי, מוזמנים לשים את ידם על מדריך כרטא הקצר של פרופ' חנן אשל ולסייר עמו בחורבת קומראן אשר חידשה את פניה בשנה האחרונה על ידי עבודות שימור ובניית מבואה חדשה ומרשימה. נותר רק להמתין שיחליפו וירעננו את המיצג האור קולי הישן...

את סיוורנו ניתן לשלב עם ביקור בשמורת עין פשחה (המציעה בחול המועד סיוורים גם בחלק החבוי של השמורה), במעברות הירדן ("קצר אל יהוד") ובכלל אתרי צפון ים המלח.

אקטואליה בהר חברון – אהרון פיינמילבר

אנחנו רואים בעלון זה הזדמנות לחבר אתכם, הקוראים, שלא דווקא גרים פה ומכירים את כל רזי ההר, למתרחש פה בעבר ובהווה. בפינת האקטואליה נספר על המתרחש פה בהר ממש בימים אלו.

והפעם - על רוח, אנרגיה ומדינה שרוצה להיות ירוקה. טורבינות הרוח ביער יתיר

אם תתבוננו בסמל הישוב יתיר ודאי תשימו לב שמתנוססת על גביו טורבינת רוח. טורבינה זו היא זכר לנסיונם

של אנשי יתיר להקים חוות טורבינות. לאחר עיכובים רבים, התוכנית לא צלחה ונגנזה. אך כיום, בעקבות החלטת הממשלה משנת 2009 לקדם אנרגיה ירוקה, הפרויקט שב ועלה בתור תוכנית ברת-יישום.

אנשי בית יתיר, שהגיעו להתיישב באיזור הר חברון מתוך תחושת שליחות עמוקה והקימו באיזור זה התיישבות וחקלאות בעלות ערך ציוני וביטחוני למדינת ישראל, רואים בפרויקט הטורבינות המשך ישיר לחזון הציוני התיישבותי שלהם באיזור, כך מספר לי יעקב בן דור מבית יתיר.

בשיחתנו יעקב גם מזכיר כי מכיוון שהמושבים השותפים בפרוייקט נשענים ברובם על ענפי החקלאות השונים, ואלו נמצאים במשבר כבד מנשוא, הם חייבים לדאוג לעתיד שלהם ושל משפחותיהם, לבטח את עצמם בענפים מתחדשים ובטוחים יותר כדי שיוכלו להתקיים ולחיות בכבוד. דבר זה, כאמור, הם מוצאים בהקמתה של חוות טורבינות הרוח.

יעקב כמובן אינו מתעלם מן הדילמות. ללא כל ספק ישנם דילמות ושאלות כאשר מקימים פרויקט כזה משמעותי וגדול שללא ספק ישנה את פני הנוף של יער יתיר. אך שאלה זו היא אישית וסובייקטיבית מאוד. יש שיגידו שדווקא הנוף יפה יותר עם הטורבינות ויש שיראו זאת אחרת. הטורבינות הגדולות שעומדות לקום במרחב יער יתיר עברו את כל אישורי הממשלה, ולדברי יעקב הטענות הנשמעות לגבי ריצודים או הגדלת הסכנה לשריפות הם בעיקר חששות שאין בהם ממש. לדבריו, לא רק שכל האישורים למיניהם התקבלו ועברו את כל מי שצריך בדרך להקמת החווה, אלא גם תוקם ועדה שתעקוב אחרי פעילות הטורבינות ותנטר את הפגיעה שהם יגרמו במידה ואכן תיגרם.

לייצור חשמל בסמוך להר חברון יש השלכות ביטחוניות רבות. אם עד עתה היו יישובי הר חברון סובלים מהפסקות חשמל מפעם לפעם בשל רשת חשמל לא יציבה, הרי שהטורבינות ייצבו את החשמל בהר חברון ויתרמו לאספקה סדירה ורציפה של חשמל ליישובים, דבר שהוא ללא ספק חשוב מאוד לביטחון באזור כזה וכמובן גם לאיכות החיים.

מעבר לכך שהפרויקט הוא בעל ערכים התיישבותיים וביטחוניים, עלינו לזכור כי מדובר בחשמל ירוק. מדינת ישראל קבעה יעד להפיכת משק החשמל הישראלי לכזה שצורך אנרגיה ירוקה. המשמעות של צריכת חשמל מטורבינות ולא מתחנות כוח היא אדירה - אל לנו לשכוח כי כולנו בסופו של דבר רוצים אוויר נקי יותר.

במדינת ישראל אין כרגע פתרון ירוק יותר לייצור חשמל מטורבינות רוח. על אף שכור גרעיני הוא פתרון טוב יותר, הוא אינו ישים בתנאים השוררים כיום במדינת ישראל.

לסיום אומר לי יעקב כי פרויקט הטורבינות מגיע לאחר שהם ניסו להקים חוות סולאריות שגם להקמתם היו מתנגדים רבים. רק לאחר שפרויקט הטורבינות תפס תאוצה פתאום רוצים שהם יחזרו לפרויקט הסולארי. כאשר מדברים על אנרגיה סולארית צריך לזכור שהחוות הסולאריות תופסות שטחים גדולים, דבר שפוגע לא פחות בנוף. לעומת זאת, כמות השטח שדורשות הטורבינות היא אפסית ביחס לזה.

אחרי שיחה עם יעקב בן דור, על חזון גדול, על התיישבות ועל תרומה לסביבה, אי אפשר שלא להתפעל מפרויקט בסדר גודל שכזה.

אך לפרויקט קמו מתנגדים. במבט ראשון קשה להבין- מדוע מתנגדים? הרי זהו פרויקט מבורך וכפי שהסביר יעקב בן דור הוא יתרום רבות להר חברון ולסביבה.

בדיוק עם השאלות האלה פניתי אל יונת מורדוך, תושבת הר עמשא ובעלת תואר שני במדעי הסביבה. יונת סיפרה לי שאכן עם תחילתו של הפרויקט סביב שנת 2016 הייתה התלהבות רבה ביישובים הר עמשא ושני-ליבנה. פורסמה אז מודעה על הצבת תורן למדידת רוח לטובת הפרויקט וכולם חשבו שדווקא זה דבר נפלא ביותר.

הכל היה טוב ויפה עד שהתחילו לחקור מעט אודות המשמעות של טורבינות והשפעתם על הסביבה כולה- החל מבני אדם, בעלי חיים וציפורים וכלה בצמחייה ובעצים. פתאום מתוך מחקר ראשוני החיך נעלם ופניה את מקומו לדאגה ולהבנה שצריך לצאת למאבק כנגד הקמת הטורבינות אל מול הישובים הר עמשא ושני לבנה. מתברר שתושבים בכל העולם שגרים על יד טורבינות מדווחים על הפרעות קשות לחיי התושבים, עד למצב בו ערך הקרקע והנכסים יורד בשל איכות החיים שנפגעת.

כיצד נפגעת איכות החיים?

תושבי יתיר, הר עמשא ושני לבנה ממוקמים מצפון לטורבינות, כל מי שנמצא מצפון אליהם יסבול קשות בעיות של ריזודי אור כאשר השמש פוגעת בכנפי הטורבינה וחוזרת ומסנוורת. אך הפגיעה אינה מסתכמת בבני אדם אלא נוגעת גם לבעלי החיים. בראש ובראשונה הציפורים השונות- החל מהגדולות יותר, כמו נשרים וחסידות שעוברות בהמוניהם מעל יער יתיר שנמצא על ציר הנדידה שלהם, וכלה בציפורים קטנות העפות בלילה בגובה רב וכמעט אינם רואות לעבר מה הם עפות. ציפורים אלו עלולות בקלות להיתקע בטורבינות ולהיפגע קשות במידה והטורבינות יוקמו.

גם בעלי חיים החיים על הקרקע נפגעים לא מעט מהריזודים שיוצרות הטורבינות. אך אולי הסכנה הגדולה מכולם היא סכנת האש, יער יתיר הוא היער הנטוע הגדול ביותר במדינת ישראל, המתפרש על כ-30,000 דונם. בפרויקטים דומים ברחבי העולם נגרמות תקלות רבות שגורמות לדליקה. דליקה בתוך יער זה לא דבר מומלץ בכלל, והפרויקט המדובר הוא תקדימי כי הוא הראשון שנבנה בתוך יער ממש. מה שגורם לבעיית הדליקה להיות קשה יותר הוא גובהם של הטורבינות שמתנשאות לגובה של 180 מטר (!) ובעלות כנפיים של 60 מטר. בעצם הגענו לגובה של 240 מטר, יותר גבוה מבנייני עזריאלי בתל אביב. הבעיה היא שישנו איסור טיסה בטווח של 500 מטר מן הטורבינה. אם כן, לא ניתן להפעיל מטוסי כיבוי לטובת הטיפול בשריפה, דבר שעלול להיגמר באסון, במיוחד בישובים כמו הר עמשא ושני לבנה הסמוכים ביותר לקו היער.

יונת סיפרה לי כי מומחה שהביאו מאירופה אמר להם כי הפרויקט לא הגיוני בכלל ועליהם להילחם בכל הכוח על מנת למונעו.

מסומן בכחול- שטח התוכנית. העמודים אלה הטורבינות

היכן עומד הפרויקט היום?

כיום הפרויקט כבר עבר את כל האישורים הנצרכים ומחכה להיתרי בנייה. במקביל הוגשה על ידי המתנגדים עתירה לבג"ץ, המשפט עתיד להתקיים ביולי בעוד שנה.

אני כשלעצמי עדיין לא באתי לכלל

החלטה מהו הדבר הנכון ומי מהצדדים הוא הצודק. האם ההתיישבות והשמירה על החקלאות הענפה בהר חברון עולים על הפגיעה שעלולה להיגרם מן הטורבינות לטבע ולסביבה? מה אתם אומרים?

מעשה שהיה... היום לפני... – יסכה בן הר

כל יום ושעה בחיינו הופכים מבלי משים לרגעים היסטוריים של ממש, אם רק ניצוק משמעות לרגעים אלו. האם בעוד 100 שנה, מעשינו יופיעו כפינת ההיסטוריה "היום לפני"? בפינה זו נעלה מידי חודש אירועים היסטוריים מרתקים בתולדות העם והארץ, שהתרחשו בחודש זה, שהרי עם ללא עבר "ההווה שלו דל ועתידו לוט בערפל".

הנערה משדה בוקר

מי שנוסע בכביש 40 דרומה מבאר שבע וחולף על פני שדה בוקר, לא בטוח שם לב לפנייה קטנה שנמצאת מעבר לכביש. זו פנייה שקל מאוד לפספס, לנקודת עצירה נעימה במדבר. אנשי קק"ל נטעו בה עצים, סידרו שולחנות ואף קבעו שלט- חניון הרועה. מעטים היודעים שמדובר ברועה ולא ברועה, ומעטים עוד יותר מכירים את הסיפור.

23 בספטמבר 1952, ד' בתשרי תשי"ג, חודשים ספורים לאחר שעלתה לקרקע ההתיישבות שדה בוקר בלב הנגב השומם והשקט נשמעת ירייה.

סיפור זה אמנם מסתיים בנגב, אך הוא מתחיל קודם בירושלים, ואף רחוק יותר ממנה, בגרמניה של תחילת שנות ה-30. רופא יהודי שוויצרי מפורסם בשם עמנואל פרופר המתגורר בירושלים יחד עם אשתו הנוצריה יוהנה ומנהל את בית החולים "משגב לדרך" בעיר העתיקה, קורא מודעה בעיתון וליבו הולם בחוזקה. המודעה מתארת זוג הורים מגרמניה שמוסרים את ביתם בת ה-4 לאימוץ. כנראה הם היו יהודי הולנדי ונוצריה גרמניה, שהבינו שחוקי הגזע של המשטר הנאצי החדש לא צופנים לביתם עתיד טוב, והחליטו שמוטב למסור אותה לאימוץ.

עמנואל ויוהנה פרופר התרגשו מאוד למקרא מודעה זו כיוון שהם חשוכי ילדים כבר שנים רבות והנה מגיעה ההזדמנות שלהם לגדל ילדה בעצמם.

לא עובר זמן רב וברברה בת ה-4 מגיעה לבית משפחת פרופר ברחוב החבשים בירושלים והזוג מגדל אותה כאילו הייתה שלהם.

ברברה מקבלת חינוך שוויצרי מוקפד הכולל שיעורי רכיבה, צרפתית, נגינה ועוד. היא למדה בבית ספר התיכון האנגלי הסמוך לגמנסיה שברחביה והשלימה את לימודיה בגיל 16. לאחר זמן נשלחה על ידי הוריה ללימודים גבוהים בשוויץ, שם סיימה סביב שנת 1949 תואר אקדמאי.

ברברה חוזרת לארץ בשלהי מלחמת העצמאות ומגלה שרבים מחברי כיתה נהרגו בקרבות. רגשות האשם מייסרים אותה על שלא לקחה חלק והיא מחליטה להתגייס לצה"ל. בזכות שליטתה בשפות רבות היא משרתת בחיל המודיעין. בחיל המודיעין היא פוגשת את חגי אבריאל ונדבכת ממנו בחלום להקים חוות בקר בנגב, ואכן 15 במאי 1952 חגי אבריאל, ברברה, דניאל הלל ועוד 10 חברים עולים לקרקע ומקימים את שדה בוקר.

חבורת הצעירים מתחילה להתמקם, הם גרים באוהלים ובונים צריפים למגורים ומטבח, ותוך כדי הם בונים סוללות בואדיות לעצירת מי השטפונות ומתחזקים עדר קטן.

לא רחוק משדה בוקר נמצא אזור מחייתו של השבט הבדואי עזאזמה ושל סראר עודא אבו-עסא. עד חידוש ההתיישבות הציונית לא היו יישובי קבע מדרום לבאר שבע והבדואים באזור ראו את המדבר כנחלתם הבלעדית, ודבקו באימרה הבדואית שמאפיינת את השלטון שנחלש ככל שמדרימים- "מצפון למג'ל יש מדינה ויש חוק, מדרום למג'ל ועד באר-שבע יש מדינה ואין חוק, מדרום לבאר שבע אין מדינה ואין חוק"

המצב היה ככה לאורך 400 שנות השלטון העות'מני, אך במהלך המנדט הבריטי קמו בנגב מספר נקודות יהודיות מבודדות ששינו את מאזן הסמכות והערצמה בנגב.

לאחר מלחמת העצמאות הבדואים שנתרו בנגב צוו לעזוב את מקום מגוריהם ולגור בסביבות באר שבע במרחב שנקרא "אזור הסייג".

באוגוסט 1952 יחידה של צה"ל פעלה באזור והחרימה עדר מהבדואים. סראר עודא אבו-עסא ראה בשיטוטיו במדבר את המתיישבים בשדה בוקר וטען שהעדר הוא שלו, הוא שכנע את פריג' איבן זיאת להצטרף אליו ויחד הם יצאו לכיוון ההתיישבות היהודית הקטנה ובידם רובה אנגלי ישן.

באותו היום יוצאת ברברה לרעות את העדר בנחל שנמצא ממערב לשדה בוקר. סראר ופריג' מתקרבים לואדי בוקרה, מזהים דמות בתוך הסבך, יורים בה, אוספים את העדר ובורחים. חברי שדה בוקר מוזעקים למקום, הם מזהים את ברברה הירויה ומפנים אותה לכפר ירוחם ומשם לבאר שבע- שם נקבע מותה. למחרת, 24 בספטמבר 1952 הובאה לקבורה ברברה פרופר בגבעת שאול בטקס חצי צבאי, כשבוע לאחר יום הולדתה ה-22.

מספר ימים לאחר מכן נתפסו שני החשודים הבדואים על ידי צה"ל, סראר עודא אבו-עסא נפטר לפני תחילת המשפט ואילו פריג' איבן זיאת נידון למאסר עולם.

על קיבוץ שדה בוקר נחתו מהלומות קשות, באותה שנה שנרצחה ברברה נרצח גם במבי- יוסף יאירי.

כחצי שנה לאחר מכן נעצר רכבו של ראש ממשלת ישראל בקיבוץ. דוד בן גוריון התאהב בחבורה החלוצית שראה ואף ביקש להצטרף אליהם.

הסיפור של ברברה נגע בלבבות של אזרחי מדינת ישראל הצעירה, בחורה משכילה ומלומדת שבחרה לרעות צאן בקיבוץ מבודד גרמו לה להיקרא בפי כל- הנערה משדה בוקר. נתן אלתרמן ואנדה עמיר-פינקרפלד כתבו כל אחד בנפרד שיר על האירוע.

אז בביקור הבא שלכם באזור, בדרך לטיול או בחזרה מאילת, אתם מוזמנים להכנס לחניון הרועה, להנות מהצל והשולחנות ולראות את האנדרטה שנבנתה לזכרה ואת שירו של אלתרמן המוטבע בה.

(מתוך יומרו השביעי)

היא בן ברה פרופר שנהרנה ביריות בשעה שרצתה את עדר העזים של המשק, אחרי יסוד הנקדה בלב הנגב. 1952.

...ופתאם

הטרהק,

מבקעה נדמת.

משם נערה אלמונית לאל,

דנה יום, דנה נקב העשוק ונפסזו

הפוקהים את עינינו משחר עד ליל,

דנה נוא, דנה טר, דנה לילה ושחר,

פוצת,

קפה

ארץ ישראל...

ארץ ישראל האמתית,

ארץ ישראל הפוקרה,

ארץ ישראל אשפתמיד,

ארץ ישראל הנערה...

ארץ ישראל בכדת הראש וספוררת,

אשר לא וקילה ארבעה קתלים,

אשר סופת השוק אותה אינה צונרת,

אשר עדה שונה פוקלים...

ארץ ישראל שאין לה פקנה

פי אם להיות תמיד במקום הפקנה.

ארץ ישראל אשר בין תל ובין ערוין,

ארץ ישראל אשר עם עדר הקבוצין,

ארץ ישראל התמחוגית ואמיצה,

ארץ ישראל הקלוציה.

הנה,

בנקלית הרחוב הפוקפר,

בעצם המונה וקהילותו של יום,

נאקת היא עם נערה משדה-בוקר —

חולפת על פנינו הם.

ואין אנו שוקעים לפתע את קולם

של משורכי דרכים עם מבלי עולם

ושל גורפי סמון ושל רוקפי קבוד

אשר תפכו את פני הארץ נעות...

חולפת על פנינו זו רועת העדר,

קמעולם אחר, אשר עוננו פאן.

קמעולם אחר, והוא עולם של נדר,

עולם של נתינה ושל קרפן.

וקף מכהיק פתאם, אלם ולא-תובע,

אכל תקיף ממת מנוח ומסתור

צדו הנאקסו ונארוף של הפסגע,

צדו הנאקצל ונפחור.

— ואחר כך גליעד וציון-שם קמים

לאות ולזכרון עלי עפר.

ובגי העם הנה, אם עוד אינם סוקים,

רואים את הפסד ונעקר.

”זֵרַע וְקִצִּיר וְקָר וְחֶם וְקִיץ וְחֹרֵף” – על תופעות עונתיות

בטבע סביבנו – אודיה פניגשטיין

הפירות שהשתבחה בהם ארץ ישראל

ארץ מצרים היא ארץ שנזכרת פעמים רבות במקרא, יותר מכל ארץ אחרת. בדרך כלל האיזכורים הם בהקשר של היציאה ממנה. כאשר בני ישראל יוצאים ממצרים, ערב כניסתם לארץ, משה מדגיש להם את הניגודים שבין שתי הארצות:

”כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יֵצְאֲתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרַגְלֶךָ כֶּגֶן הַיָּרֵק: יֵא וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבִקְעָת לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּחֲ-מִים: יב אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהִי אֶלֶיךָ דֶּרֶשׁ אַתָּה תִּמְלִיד עֵינֶי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה:” (דברים, יא).

עדיפותה של ארץ ישראל היא לא רק בתחום הפיזי, כמו שבמצריים צריך להשקות "ברגלך כגן הירק" (הטיית חריצי ההשקיה ע"י כף הרגל, או לסיבוב גלגל המעלה את המים ע"י דחיפתו ברגליים, מה שנקרא 'חקלאות שלחין'). אלא יותר מכך - בקשר עם הבורא - שבארץ ישראל "הכל נושאים עיניהם לשמים", האדם תלוי בחסדי שמיים, בעוד במצרים יש שפע של מים כל השנה, שלא תלוי בגורמים אקלימיים. דרשו חז"ל על יתרונוּתיה שך ארץ ישראל: "לא כארץ מצרים היא. ארץ מצרים שותה מן הנמוך, ארץ ישראל שותה מן הגבוה. ארץ ישראל שותה נמוך וגבוה, ארץ מצרים - נמוך שותה, גבוה - אינו שותה. ארץ מצרים - גלוי שותה, שאין גלוי אין שותה, א"י - גלוי ושאין גלוי שותה. ארץ מצרים שותה ואח"כ נזרעת, א"י שותה ונזרעת, נזרעת ושותה. שותה בכל יום א"י ונזרעת. ארץ מצרים - אם אינו עמל בה בפסל ובקורדום, ונודד שנת עינו עליה - אין לו בה כלום; אבל א"י אינה כן, אלא הם ישנים על מטותיהם והמקום מוריד להם גשמים." (בפרי עקב פסיקא לח) ארץ ישראל פורה גם בהרים ובמקומות הגבוהים, וניתן לזרוע בה בכל יום מימות השנה, בעוד שבמצרים, עונת הזריעה היא אך ורק לאחר הצפת השדות במי הנילוס. בנוסף, מוזכר העמל בהשקיית השדות וחיפירת התעלות.

הספק לגבי פוריותה של ארץ ישראל הטריד רבות את דור יוצאי מצרים, שאינם רגילים לחקלאות מסוג זה. היה קשה להאמין שהאדמה ההררית יכולה להיות פורייה. ולשם כך נשלחו המרגלים: "כ וַיָּמָה הָאָרֶץ הַשְּׂמֹנֶה הוּא אִם־רְזָה הַיֵּשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אֵין וְהַתְּחִיבְתֶּם וְלִקְחֶתֶם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יָמֵי בְכוּרֵי עֲנָבִים" (במדבר יג).

ואכן המרגלים חוזרים עם הבשורה: "וְגַם זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ הוּא וְזֶה־פְרִיָּהּ" (שם), ומביאים איתם מפורותיה שהשתבחה בהם - רימונים, תאנים ואשכול ענבים שהיו צריכים לשאת אותו על מוט מרוב גודלו. יוצאי מצריים ייחסו חשיבות רבה לפרי העץ, מצרך שהיה לא כל כך מצוי במצרים, כיוון שכמעט כל השטחים היו מוצפים בסוף הקיץ ממי הנילוס, דבר שגורם לריקבון של שורשי עצי הפרי. כשבני ישראל מזכירים את השפע שהיה במצרים הם מזכירים חמישה מיני ירקות: הקישואים, האבטיחים, החציר, הבצלים והשומים. אולם פרי אחד לא נזכר. ולעומת זאת, התורה משבחת את ארץ ישראל בשבעת המינים, שחמישה מהם עצי פרי: גפן, תאנה, רימון, זית ותמר.

איך כל זה קשור אלינו ואל התקופה בה אנו נמצאים? אם נשים לב, אפשר לראות שבעת המינים מוזכרים לפי סדר הבשלתם. חיטה, החשובה ביותר לייצור הלחם מבשילה ראשונה, לקראת האביב. אחריה שעורה, בין חודש ניסן לחודש סיוון. זו התקופה גם שבה אנו מצווים על קורבן העומר שעשוי משעורים. ואחריהם - הפירות, שכולם דחוסים לתקופה יחסית קצרה שבה אנחנו נמצאים עכשיו. בימים אלו אפשר להנות כמעט מכולם. גפן ותאנה מתחילים להבשיל כבר בקיץ, והם עודם איתנו. רימון וזית מבשילים ממש עכשיו, בחודשים אלול - תשרי, ורק התמר מסיים להבשיל קצת אחר כך. בעוד קצת יותר משבוע נחוג את חג הסוגות - חג האסיף. חג בו אנחנו חוגגים על כל התוצרת החקלאית, ובכללה פירות שבעת המינים, שהצליחה לגדול השנה. זה הזמן שאנו אוספים אותה לביתנו ומתחילים להינות מהתוצרים של עמלינו הקשה. אנחנו בדור שכבר קצת שוכחים, וקשה להרגיש את אופן הגידול החקלאי ואת הקושי הכרוך בו. אבל אולי לאחר שנקרא שורות אלו, נצליח להבין על חוסר הוודאות של החקלאי, ויחד עם זאת לפתוח את עינינו על הזכות שיש לנו בקשר ההדוק ביננו, בין האדמה ובין בוראה.

והלוואי ונזכה לכוון קצת יותר בברכת הגשם שנברך בתפילת מוסף של שמחת תורה ולקיים את מצוות "ושמחת בחגך" על כל התוצרת החקלאית שנאספה. חג שמח ושנה טובה!

חקלאות בעל בארץ ישראל

חקלאות שלחין על גדות הנילוס